

A D A T T Á R

Horatius-idézet a nagyváradi káptalan egy középkori (latin) oklevelében (1302).

Szentpétery Imre kitűnő „Magyar Oklevéltan“-a (Budapest, 1930.) említi (p. 109) „Az okleveles gyakorlat kialakulásának korá“-ból (1205—1308) származó királyi oklevelek általános jellemzése során: „... ez oklevelekbe szőtt verssorokat is találunk ezen korban királyaink okleveleiben“.

Az említett kor végéről, az 1302-ik évből, a nagyváradi káptalan egyik okmányában is találtam egy idézetet Horatius híres *Ars poetica*-jából. Tudtommal erre még nem mutatott rá senki. Pedig ennek az idézetnek kettős jelentősége is van. Magyar oklevéltani szempontból az, hogy Szentpétery fentebb idézett megállapításának érvényességét a királyi okleveleken túlmenőleg is kiterjeszti. Magyar művelődési szempontból pedig az, hogy — tudtommal — ez az első biztos, oklevelesen igazolható szereplése, jelentkezése Horatius műveinek a magyar szellemi élet multjában.

Az 1302-ik év „Circumdederunt“ vasárnapján a váradi káptalantól kiállított oklevél szerint a káptalan előtt személyesen megjelent Bozouch comes (Inok fia) s kijelenti, hogy a gyulafehérvári („in Alba Transilvana“) Szent Mihály arkangyalról elnevezett székesegyházat teszi örökösévé s a Küküllőmegyében, a két Küküllő között fekvő „Bozna“ nevű faluját, birtokát („villam“) az említett egyház káptalanjának hagyja, adja és adományozza. Az említett birtok pedig a mai, gyógyfürdőjéről híres Báznával azonos. (Az oklevél szövegét l. Fr. Zimmermann und G. Werner: *Urkundenbuch Zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I, Hermannstadt 1892. pp. 221—222.)

A rövid, egyetlen mondatba tömörített „protocollum“ (azaz: intitulatio, inscriptio és salutatio) után következik az ú. n. „arenga“ (l. Szentpétery i. m. p. 19—20): „vlni általános gondolatot tartalmazó mondás, mely az oklevélbe foglalt intézkedést van hivatva megokolni vlni filozofiai, theologiai vagy jogi igazsággal... Megszerkesztésére nagy gondot szoktak fordítani az oklevélfogalmazók, s a Szentírásból vagy egyebünnen vett, olykor saját maguktól kieszelt gondolatot cikornyás kifejezésekbe foglalták.“

Ebben az esetben, anélkül persze, hogy oklevelünk jelezné (mert hisz' ez ellenkezett volna a kor szokásával), az arenga Horatius *Ars poetica*-jának azon híres helyéről vesz át és idéz három és fél sort (60, 61, 62 s a 63-ik felét), amely a szavak életét az erdő lehulló faleveleivel hasonlítja össze s azt hangsúlyozza, hogy a mulandóság, a halál bennünket s dolgainkat is múlhatatlanul el fogja borítani. Felismerve az arenga classicus eredetét és lelőhelyét, könnyen kitölthetjük azt a 2,5 cm.-nyi hézagot, amit az arenga szövegében egy lyuk, egy folytonossági hiány idézett elő s kijavíthatjuk azt a másolási (vagy olvasásbeli, esetleg sajtó)hibát is, amit az idézett helyen kiadott szövegben találunk. Ime az arenga az említett szövegkiadás szerint: „Ut silvae foliis pronos mutan [] prima cadunt, sic verborum vetus interit aetas et iuvenum ritu florent modo nata vigentque debemus morti nos nostraque.“ A zárójeles részhez a kiadók ezt a jegyzetet fűzték: Lücke, 2,5 Centimeter breit. Ezt a hézagot Horatius említett műve alapján kitölthetjük. A vonatkozó részt így állíthatjuk helyre: *mutantur in annos*. A furcsán hangzó *debemus*-t is kijavíthatjuk a helyes *debemur*-ra. Az

interpunctio s a „sic“ alapján talán még az is kiderülhet, hogy az oklevélkiállító (vagy esetleg formulariuma, mintagyűjteménye) a Horatius műveit megőrző középkori kódexek, kódex-családok közül végső elemzésben melyikre támaszkodott? „Sic“ helyett ugyanis néhol „ita“ áll, így a fenti sorjelzésnél is használt Lucianus Mueller-féle Horatius-kiadásban is (Qu. Horatii Flacci Carmina, recognovit et praefatus est Lucianus Mueller, Lipsiae 1879).

Végül megemlítem, hogy az idézett oklevélkiadás polgári naptár szerint feloldott dátuma: 1302 febr. 18-a helyett Beke Antal (Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt, Bpest 1889, p. 26) febr. 19-et jelez s a váradhegyfoki premontrei convent-tól származtatja az oklevelet.

Dr. Bitay Árpád.

Adatok Zöld Péter életéhez.

Az erdélyi székely-magyarország multjának erről a vonzó, szinte heroikus alakjáról 1927-ben adatok hiányában még azt voltam kénytelen írni, hogy (1763-ban) első feltűnésekor nem tudjuk hány éves volt, hol végezte tanulmányait (Zöld Péter egyéni-sége, Erdélyi Irodalmi Szemle, 1927, pp. 165—172). Pár hónappal ezelőtt sikerült választ találnom ezekre a kérdésekre.

1. Mikor született Zöld Péter?

A csíkrákosi róm. kath. plebánia régi anyakönyveit — Bálint Lajos prépost-főesperes úr jósága folytán László Imre plebános úr szives engedélyével — átkutatva, örömmel bukkantam rá a Zöld Péter születési adatára. Ez az egykorú bejegyzés (a benne lévő pár rövidítés felbontásával) így szól: „(1727) 21 Septembris baptizavi infantem Petrum Joannis Zöld de Madefalva patrinus Joannes Szabó cum sua Consorte“. Tehát az akkor Rákos leányegyházaként szereplő Mádéfalván született Zöld Pétert 1727 szept. 21-én keresztelte meg a rákosi plebános. Születése vagy aznap, vagy legfeljebb csak pár nappal azelőtt történt. Akkoriban ugyanis a születést a keresztelés vagy még aznap követte, vagy pedig legfeljebb egy-két nap mulva.

Igy tehát biztosan és határozottan állíthatjuk, hogy Zöld Péter 1727 szeptemberben született. Keresztelése (esetleg születése is) azon a napon volt, amelynek 64-ik évfordulóján Széchenyi István született!

2. Milyen magasabb tanulmányokat végzett Zöld Péter?

1927-ben még azt hittem, hogy csak theologiai tanulmányokat végzett s alighanem Gyulafehérvárt a Sztojka püspöktől 1753-ban alapított papnevelő intézetben (i. h. p. 167). Ugyancsak pár hónappal ezelőtt a szerencsés véletlen ebben a kérdésben is felderítette a valót. A csíksomlyói ferences zárda könyvtárában egy 18. sz.-beli (1748) kolozsvári jezsuita nyomtatvány került a kezembe: „Reverendi Patris Martini Szent-Iványi Societatis Iesu Sacertotis, Oeconomia Philosophica, Honoribus Neo-Magistrorum, Dum In Alma ac Regio-Principali Soc. Iesu Universitate Claudio-politana Promotore R. P. Georgio Szegedi Suprema AA. LL. et Philosophiae Laurea Ornarentur, A Condiscipulis Philosophis Dicata. Anno MDCCXLVIII. Mense Iulio, Die 18. Claudiopoli, Typis Academicis Societatis Iesu.“ A tanulóársaknak „az új doktorok“-hoz („Neo-Doctore.“) intézett ajánló sorai s egy bőbeszédű második latin címlap után ezt a felsorolást, névjegyzéket találjuk: „Nomina Dominorum Neo-Doctorem: D. Franciscus Kosa Nob. Ung. Kantensis . . . D. Paulus Kolozsvári Nob. Ung. Kocsárdiensis . . . R. D. Petrus Ferenczi Nob. Sicul. Szárhegyiensis . . . e Sem. Clericorum Alumnus Baranyaianus . . . R. D. Petrus Zöld Praenob. Sic. Madefalvensis ex Sede Csik e Sem. Clericorum Alumnus Szebelebianus. Defendit Uni-

versam. D. Iosephus Tonner Nob. Germanus, Austriacus Viennensis. D. Samuel Páll Nob. Sic. Hatolkaiensis . . . D. Ioannes Bauer Ung Civis Leibicensis. D. Bocskor Nob. Sic. Szt. Mártoniensis ex Sede Csik . . . D. Andreas Tankó Nob. Sic. Oláfalvensis ex Sede Udvarhely . . . D. Ioannes Márton Nob. Sic. Lemhényiensis ex Sede Kézdi Három-Szék . . .” Vagyis a 10 új doktor közt ott van Tisztelendő madéfalvi Zöld Péter papnövendék is, aki a Szebelébi Bertalan-féle, 2 világi papnövendék tartására hagyott három-ezer forintos alapítvány 6%-os kamatján végezte Kolozsvárt a jezsuiták vezetése alatt a theologiai tanulmányokat. (Az egykori hontmegyei Szebelébről Erdélybe került s ott püspöki vicariussá lett Szebelébi Bertalan 1707-ben kelt terjedelmes végrendeletének vonatkozó első pontját l. Veszely Károly: Erdélyi egyháztörténelmi adatok I., Kolozsvárt 1860, p. 357. V. ö.: Beke Antal: Az erdélyegyházmegyei papnövende történeti vázolata, Károly-Fehérvár 1870, p. 16). Zöld Péter tehát bölcséleti és theologiai tanulmányait Kolozsvárt a jezsuiták vezetése alatt végezte. A jezsuiták kolozsvári főiskolájában a XVII. sz. végén meginduló kath. restauráció szellemében 1698 óta tanították a bölcséletet, amit Apor István nyolcezer forintos adománya tett lehetővé. Világi papnövendékeket szintén ugyanazon időtájtól kezdve neveltek ott, az említett Baranyai és valamivel később a Szebelébi-féle alapítvány kamatain.

Az említett nyomtatvány második címlapjáról azt is megtudjuk, hogy a bölcséleti licentia-t s nyomban rá a bölcséleti doktorátust adományozó ünnepélyesség reggel 8 órákor kezdődött a nagyobb harang meghúzásával („sub pulsu majoris campanae”).

Az új doktorok névsora után álló megjegyzésből pedig azt is megtudjuk, hogy az ünnepi vita tárgya ez a kérdés volt: „Emelni vagy csökkenteni előnyösebb-e az idegen áruk vámját?” („Augeri, an minui praestet, peregrinarum mercium vectigalia?”) Ez az elméleti vita-tétel Mária Terézia korában csakhamar égető gyakorlati kérdéssé vált. A székely határőrség felállítása s Zöldnek e körül játszott fontos szerepe is kapcsolatba hozható vele végső népjóléti, gazdaságtörténelmi elemzésben és vonatkozásban. Zöld szerepe és egyénisége, ismerve most már készülségét, iskoláit, jelentősebb, mélyebb, vonzóbb jeleget és igazibb történelmi megítélést kaphat.

Ezek után hátra volna még élete azon másfélévtizedének a felderítése, mely bölcséleti doktorátusa és Csíkszentléleken plebánusként való fellépése közé (1748—1763) esik.

3. Mikor halt meg Zöld Péter?

Amint Beke Antal i. m. p. 180) adatjelzése nyomán már 1924-ben (Erdélyi Irodalmi Szemle, 1924, p. 265) írtam: 1795 jún. 25-én. A fáradságot nem ismerő Domokos Pál Péter *A moldvai magyarság* c. ismeretes műve mindkét kiadásában (Csíksomlyó, 1931, p. 58 és Cluj-Kolozsvár, 1934, p. 53) a rákosi halotti anyakönyvre hivatkozva, 1795 jún. 27-re teszi Zöld Péter halálát. Ez azonban tévedés, mivel az anyakönyvi bejegyzés nem a halál, hanem a temetés („dies sepulturae”) napját jelöli meg s azt teszi 1795 jún. 27-re. (Ugyancsak téves u. o. az a különben szintén nem nagy jelentőségű állítása is, hogy Batthyány Ignác püspök hívta haza Zöld Pétert Moldvából. Zöld még Bajtay püspök alatt hazajött, több, mint egy évtizeddel Batthyány püspökségének kezdete előtt.)

Eszerint a halotti anyakönyvi bejegyzés szerint Zöld Péter 68 éves korában halt meg (ami pontosan talál születési évével: 1727), ellátva „omnibus sacramentis”. A temetést „Székely Cyprián coadiutor”, ferences atya végezte. Ebből s a többi anyakönyvi bejegyzésekből megállapítható, hogy Zöld Péter élete utolsó hónapjaiban betegeskedett s a 20 évvel fiatalabb Székely C. ferences volt mellette.

Székely Cyprián — amint az P. György József nagyértékű adataiból (*A ferencrendiek élete és működése Erdélyben*, Cluj-Kolozsvár, 1930, p. 576) kitűnik, Altorján született 1747-ben s Tordaaknán halt meg 1814-ben. Azt az adatot nem találok róla ebben az alapvető műben sem, hogy Csíkrákoson is működött, mint coadiutor.

Dr. Bitay Árpád.

A Tököli-féle mozgalom hatása Székelyudvarhelyen.

A XVII. század vége felé lehanyatló erdélyi fejedelemségnek és a mind erősebben kibontakozó kuruc-mozgalomnak kimagasló vezéralakja késmárki Tököli Imre volt. Történéseink többféle megvilágításban tárgyalták személyét. Árny- és fényoldalak egyaránt helyezkedtek el ebben a megvilágításban. A jó és rossz színek erősítésére újabb és újabb festékanyagok kerülnek felszínre. Az utóbbiak közé tartozik az alább közölt történeti adat is

A székelyudvarhelyi róm. kat. főgimnázium egykorú kéziratos története említést tesz a Tököli-féle mozgalomról is. A kézirat az 1689. évvel kezdődik és 1831-el záródik. Saját számozásom szerint a Tököli-féle mozgalomról szóló rész a 43—49. lapok hasábjaira esik. A latin nyelvű kézirat, az *Album Gimnazii*, több kéz gondos munkája. A jezsuitáknál, valamint más szerzetesrendeknél is, a gimnázium igazgatói tisztét is betöltő házfőnökök ügykörébe tartozott az intézet történetének vezetése. A szóban forgó részlet írója valószínűleg Zinder András akkori direktor és házfőnök, az elbeszélte esemény hiteles szemtanuja volt.

A kézirat már régibb idő óta ismeretes. A székelyudvarhelyi róm. kat. főgimnázium történetének megírásakor Daróczi János használta (1895/96. évi Ért. 27. l.), de csak futólagosan érinti a Tököli székelyudvarhelyi szereplésére vonatkozó részt, amelyre most dr. Dobos Ferenc hívta fel a figyelmet. Erről az eseményről megemlékszik Lakatos István csikkozmási plebános egykorú feljegyzése (*Székely Oklevéltár* VI. 417. kl.) és Szeles János kéziratos munkája Székelyudvarhely történetéről (Erdélyi Múzeum, 1888. 7—9. f.). Az utóbbi meglepően összevág az *Album Gimnazii* leírásával. Mivel kéziratunk elkerülte mind az Angyal Dávid (*Késmárki Thököly Imre*, 1888), mind az Orbán Balázs (*A Székelyföld leírása*) és a Szádeczky Lajos (*Udvarhely vármegye története*, 1901) figyelmét, érdemesnek tartjuk a szöveg közlését, amely új oldalról világítja meg Tökölinek Székelyudvarhelyen viselt dolgait.

Anno hoc 1691-mo, sapientiam studiosus prosequi complures decreverant; verum ubi a Marte in militibus se oppugnatos advertissent, mentem ad studia advertere non valebant, unde enim vitae subsidium auspicabantur, inde penuriam sibi obtigisse cum Genitoribus suis, deplorabant e seminario, in quo non nisi 16-ali poterant, exclusi ad cives confugissent, nisi et ipsos furfaribus vitam sustentantes complures, conspexissent; ut vero causam tantae penuriae profundius cognoscas Lector benevole, paucae de adversitate in regnum hoc fortunae, amara licet memoria, delibare placuit

Finito elapsi anni studiorum cursu, inter tot timores ante Assumptae Virginis celebritatem, rumores gliscentes in incendia erupere publica, nondum itaque comperto quam reponiam plagam hostes, et qui nam illi numero, peterent, S. D. Michael Teleki Regni Generalis cum paucis suorom se Exlssimo Dno Generali Haisler, ad Törösvár jungit, ea intentione, ut E. Tököli Turcarum Curuczonom Tartarorum supremo obviam procederet. In lucro numerabat G. Haisler tantam equitum catervam in supra-genibus equorum se demittentium per prurupta: ex arte inquirens, se scanam de hoste producturum. Ubi iam ad conferendum articulus temporis, silentium exigebat, muzantibus Ungaris interdixit Erat inter quintam et sextam vespertinam Dies 21 Augusti, qui comissos sibi partes excepit, ea ad principium Germanorum felicitate, ut ad unicum ordinis equitum explosionem otius dicto septem vexilla, velut septicipis belluae capita, ictu uno recisa, in acervos cadaverum exsurgerent; parte Paganorum in fugam acta, nescio quo pannico timore perciti, velut verius dicam corrupti, non nulli in limine victoriae positi prompta montium vexillis petebant, quo viso hostis animos resumpsit offerri sibi victoriam ratus at profugit jam jam victoribus se in bene captis perseve-

rassent, non jam receptui canere sed instraurare, pugnam in Germanos ea solertia statuit; ut in duas divisas partes Germanos, non nisi in die iudicii sibi compungendos, effecerit. Et hic altus erat ille, per quem victoria in Turcas inclinavit, si quidem illico per decumanna palantes sine consilio ac capite errabant membra Teleki, quidam alienis se onerat perientis attonitus, quidnam in tanti periculi confinio agendum sibi esset, et ipse in fuga salutem auspicatus est, at sat infeliciter, si quidem effusus in lutum non obstante ad pectoris ima deducto vulnere barnam (sic) (ductilem intellegebat equum) in auxilium invocabat: eoque cum Hegyestér dictum pugione, se nolle inultum mori testatus, donec accepto in cervice ictu, rigentibus luminibus, ut Patriae hospes esset, heroicam pro hoc anima eflaverit. Cujus in linteo allatum corpus intuitus cristiane se velle agere ad examinatum, Nec Victor Tökölus asserens...; nec Vulcano uti meritum iudicabat, sed magis Uxorisi dolori immolavit, sepeliendum ei remittens Conservatum itaque est majori solemnitati in Diem post 18-a Februarii Anni 1691, qua Celebrissimo Principis Michaelis Apafio parentatum est in Alma-Kerek: proter, quod maluerit in tumultum fidelis, quam in solium perfidus succedere, funales recti praecipitanto gemisque fumantes praecedentibus fidicinibus dum justa ei in Gernyeszeg persolverentur hanc pompam vel maxime exornabant. Sed ut ad r i contextum redeamus: penies Me Castor ad vivam tragediae memoriam, qua insatiabilis his udo se se oblectabat, si uni elato capiti tot innocentes hostias sacrificatas recenserem, si G. Haisler ac Marchionis Doria captivitatem, G. Magni in tam nomine quam animo obitum cum G. Norgeren, si vulnera , Aporiana pericula ceterorumque infortunium delinquarem. Sed ut rei seriam prosequamur Die 21 Septembris ubi Anlagonis tam sui sceptri, vita privasset ceterosque in arces ac Urbes compegisset, illico vulgare regnum per edictum acciri mandat; comparent illi mox sub pellibus si Imperio scitantes, ea quidem celeritate, ut in dubium meritum revocari possit, an ille solium libentium conscenderetur vel hoc eum in illum elevaret; conciliabat enim rudi affectui luminum vigor, Personaeque dignitas allicientem, nescio quos praemiorum montes suis pollicentem, ubi sceptrum in se derivasset nescio quo plusquam Ecclesiae Spiritu raptus olim Archidiaconus, nomen jam Episcopi sibi arrogans Stefanus Wesprémé voce ad fidem, ut potuit, composita, Nec Principem suum Saulis persecutionem fugienti Davidi comparans non reformatum sed reformandum egit Panegiris tam post habita superstitis iunioris Principis Autoritate et haec Paganorum scena, ut christianis legibus magis conveniret, in Kersztény falva peracta est, paganos in pagis non remorari decuit; et ut providum si probaret Principem Tökölus mox leges antiquare, novas cudere Munera, quae nondam obtinuerat distribuere, orbem denique totum videbatur velle reformare, ad quae, omnia recenti gaudio fervebant quoad usque Serenissimi Principis Badensis adventus a Danubio timide jam bachantibus cristas depozuit; et ut subitis, valebat nec Princeps consiliis ad fugam, eam loco Sceptri adornare cepit: ac Die 10 Octombris circa decimam matutinam, promisso peditum examine, cum curribus hic Udvarhelyini comparet, et ut gloriosus fugeret sub uno conspectu positos pagos Kadicsfalvam, Betleh-mfalvam ac Szombatfalvam, flamma corripiente, triumphos fugitivos illuminavit Quae hoc exiguo tempore rerum facies? quae confusio? pietas in suos divos barba orum, propter praedictos pagos, acervos tritici vulcano consecrabat; christianos, si quos extra pagos habere poterant, furto vel e vita, vel Patria sufferabant sagaces montium Venatici; interim christiani lamentis colos implebant, hic Parentem in captivitatem abductum lacrimis prosequabatur, ille occiso filio parentabat; unus abacto pecora, alter occisa dolebat; inauditis blasphemis ac sensilitatibus aures honestas vulnerabant Curutiy, Sagittis corda Tartari si carni indulgentes confidens, non homines, sed peccora merito, presertim Curutios, dixisses, ut de his quam optime verificetur nulla fides pietasque viris qui castra sequentur ad hoc attonitum Turcam, christiano-

¹ Ezután található a következő lapszéli jegyzet, mely egy újabbkori kéztől ered: „forte; poenite det me”.

rum crudelitas in id induxit ut alienis doloribus, ex compassione se se oneraret. Cautione qui cita detestarentur vel ipsi inimici. Quodnam inultum numen permittent in transalpina ita vino sopitos excecavit ut prius mortem, quam mortis causam, advertent complures occisi partim, ab Ungaris partim Germanis

Ne vero et domestica praetereamus sicca memoria: contigit ut unus eorum qui, jussu ante territorium Tökölüi praestolari solent in arcem ad Patres invisendos se venisse fingens, in cubiti ad portam arcis sito, se sisteret; ea, ut ex actis apparebit, intentione, ut oppositae sibi, religionis catholicae personis illa daret, iterabatque se ad confessionem venisse, v. lut e camino fumum tabaci ex ore e halans; occasione ulterioris vexationis sublata, rursus ad castra egreditur, noctu nescio quocum contubernali jocutus, carabinam in se directam e collo amici detrahare nitens, soluto silopo se lethaliter vulnerat, et recte dum Patres audentiam apud Tökölüm praestolantur exspirati egregiam profecto pridiana confessionis agens poenitentiam sub ipsa ad cadaver juvenis nomine Bige habita concione ab quodam ex predicantibus circa quartam vespertina . . . Castra sub Szarkakó monte fugam parabant velut in momento se proripientes, per quartam circiter horae partem subsistunt; vellebatur interea inter abeundi ac remanendi consilia intentio media, tandem in hac seditione animi sitis, nescio quis mercurius succurrit, ac nullum subesse periculum adferens, accinitos itineri reduxit; in subsequenti diei horam primam dilata protectione Corond versus, ne 15 Octobris in locum ejus, castra sua collocantis Serenissimi Badensis circiter septendecim regimentum mille Semseianorum ac Mille Gyulafiorum equitibus se opponere cogantur humilitas Tököliana, qui nisi belli furto usus se ingratiam oblatum redituum Caesareanis promississet, mors intra valles ac colles sedis Udvarhely Tököliani in extremum diem hibernassent, ne vero exilio mancipatus sociis dolorum desitueretur, et ipse quam plurimos e regnicolis infasinosos promissis, abduxit, suapte obsequiis Augustissimo debiti vincula emoliri volentes, in majora induxit. Ea quidem cautione secundum eos circumferebat, ne obserati a Curutiis, suae captivitatis admonerentur pactus fidem. Se post mensem abductos e regno in Transalpinam ac Moldaviam, in sua velle recucere, Verum ubi Regni Olavae se promisso fraudatus post tempus advertissent, circumdata torturis capita sopore necessario componere non valentes, in fatales morbos complures insidere. Ne deerant Amatores his castris; sexus enim fragilior non modicus et infimus, castra sequebatur; sive ut maritis oneri essent, sive ut cupiditate liberius litare possint. Sapient tandem sed sero nimis Transilvania, poenituitque non semel furtivis cum hoste collasisse literis, suave ejurasse Imperium, quos et dies hodierna lacinat, qua in suis bonis non licet commorari. Augerat hanc recalcitrandi audaciam non tam concussa duo millia Haislerianorum, quam captum intra breve tempus per Turcam Belgradum, commendata Comite Aspermon, plurimis nimium ex decem millibus germanorum in arcem a Serenissimo Badensi relictum desiderabantur, partim caesi partim cuniculis ejectis, vel certe abductis, in Turciam milites non lepores merito dicendi. Anno Dni MDCLXXXI, L. R. P. Andreas Zinder Plebanus, MR. D. Georgius Kaldi² Soc. J. A. R. P. Michael Szárhegyi, Ladislaus Majtényi Magister Major, Franciscus Rudolphi M. Minor Principiorum.

Közli: Józsa János.

² Ez a Káldi György nem azonos a bibliafordító Káldival. Irodalomtörténészeink közül többen összetévesztették ezzel. A tévedés okát a legközelebbi alkalomkor feltárom.

A „Gelence” helynévről.

A háromszéki Gelence (románul: Ghelinta etymon-ját Otto Liebhart (Die Ortsnamen des Seklergebietes in Siebenbürgen, Leipzig 1927 — Sonderabdruck aus dem Balkan-Archiv, Band III. — p. 28) a bulgár-szláv *golinci* (vagy: *goleanci*) többes alakban jelöli meg. Eszerint a „gol” (üres, puszta, csupasz) szláv melléknévnek ez a tovább képzett származéka azt jelentené: kopár, puszta helyen lakók. (Az említett melléknév a román nyelvbe is belekerült „csupasz” értelemben)

Feltétlen bizonyossággal azonban nem lehet állítani, hogy nem volna lehetséges más etymon is. A magunk részéről még két más, ugyancsak szláv etymon-t tartunk lehetségesnek.

Mielőtt azonban ezekre vonatkozó nézetünket kifejtjünk, megemlítünk pár olyan helynévmagyarozatot, amelyek — a Liebhart idézte pár, azonosnak vett helynéyetymonon (i. h.) kívül — szintén a szláv „gol”-ból származnak. Így:

A szászországi Leipzig (Lipscse) városába bekebelezett *Goblis* (W. Sturmfels: Etymologisches Lexikon deutscher u. fremdländischer Ortsnamen, Berlin u. Bern 1925, p. 58);

Golisell, Golik (mindkettő Tirol keleti részén); *Golek* (Krajna); *Golling, Gölnitz, Gollratb* (Salzburg és Steierország). L. Dr. I. Stur: Die slawischen Sprachelemente in den Ortsnamen der deutsch-österreichischen Alpenländer zwischen Donau u. Drau, Wien 1914 — Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-Historische Klasse. 176. Band, 6. Abhandlung — pp. 57, 62, 84.

De a „gol” melléknéven kívül, a Liebhart-féle ebből levzetett etymon mellett, két más szláv szóban is kereshetjük a Gelence helynév eredetét és magyarázatát.

Ezek közül az egyik a *glina* (agyag), illetőleg a belőle származó: *glinica* szó. Ebben az esetben a Gelence név értelme olyasmi volna, mint pld. az udvarhelyi Agyagfalvái, vagy a németországi Borna és Lengo (l. Sturmfels i. m.) helyneveké. A *glina*, illetőleg a *glinica* szóra vezet vissza Stur a következő alsó- és felsőausztriai, stájerországi és kelettiroliai helyneveket: *Gillnitz, Gleink, Glin, Glinz, Glein, Gleinstätten, Klinitzer Berg* (i. m. pp. 37, 53, 62, 84, 88).

A *glinica* > Gelence származást némileg valószínűvé teszi az a körülmény, hogy Gelencének Hilib felé eső része csakugyan agyagos. (A helyi viszonyokkal ismerős főt. Adorján Károly esperes-tanfelügyelő szóbeli közlése.)

Részemről azonban a harmadik etymont, a bulgár-szláv „*Gele*” nevet tartom a legvalószínűbbnek.

A *Gele* név a görögből vett Angelos személynévnek rövidített, kicsinyített szláv formája. (G. Weigand: Die bulgarischen Rufnamen, ihre Herkunft, Kürzungen u. Neubildungen, a: XXVI.—XXIX. Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, Leipzig 1921. kötetben, p. 118).

A *Gele* személynév, családnévvé válva, nem épen ritka a székelyek között. Háromszékről, Léczfalváról, már 1602-ből ki tudjuk mutatni (Székely Oklevéltár, V. 185). 1659-es, szintén léczfalvi előfordulását l. Genealogiai Füzetek, 1910, p. 83.

Nagyon természetes, hogy mint h tárnév, határrész-elnevezés is megtalálható. Így: Gelefüve és Geletava (épen Léczfalván) és Árkos határában háromszor is. Közülük az egyik mellé egy XVIII. sz. eleji birtokösszeírásban ezt jegyezték meg: (Gelye-mező) „hol régen az oroszok laktak“ (l. Bogats Dénes: Háromszéki helynevek, a Csutak Vilmos szerkesztette „Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára“, Sepsiszentgyörgy 1929, pp. 53. 56. 64. Az 53 és 56 az itlézett megjegyzés vonatkozó idejét és helyét nem pontosan azonosan tünteti fel).

A Gele > Gelence (= a Gelék, a Gele-utódok) származtatást valószínűvé teszi az a körülmény is, hogy ugyancsak Háromszéken van még egy községnév, amely az Angelos személynévből származik: Angyalos. Liebhart (i. m. p. 5) ezt vagy egyenesen magából az Angelos névnek magyarosan formált (Angyalos) alakjából magyarázza, vagy az Angyal + os képzésből. Az említett „Emlékkönyv“ p. 135 szerint (Eröss József cikke) a szent angyalokról kapta e község a nevét. Szerintem az Angelos > Angelus szláv személynév (l. Weigand, i. m. p. 118) maradt fenn a község nevében. Nézetem szerint tehát a bulgár-szláv Angelos > Angelus személynév két község nevében maradt fenn Háromszéken: Angelos > szláv Angelus > Gele > Gelenci > magyar Gelence és Angelos > Angelus > magyar Angyalos.

A gelencei határrész-nevek 'Bogats i. h. p. 60) közül a többféle összetételben (s magában is) előforduló Gecző és Geese alakot is ilyen összevont, kicsinyített szláv személynévnek tartom. Weigand i. m. p. 123 a Georgios név bulgár alakváltozatai közt említi a Geco (kérdőjellel) és Geco formákat. Szerintem a Gecző és Geese ezekből lett magyar ajkon

A „Vocsina“ gelencei határrész-név meg alighanem az égerfát jelentő „oluha“ szláv szóból származik, mint a Stur említette Eischnitz (Oischnitz) kellettirolói, Olschnitz karintiai, Oisnitz stejerországi, Oeschnitz szászországi, Olesnice és Volsina cseh helynév (i. m. pp. 61, 93). Főleg ez az utóbbi áll közel a gelencei Vocsina alakhoz. A fejlődés menete: oluha > olse > olsnica > olscina > Volsina > Vocsina.

Dr. Bitay Árpád.